

*Філіпенко А.С.**

ГЛОБАЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРАЦІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ

Теоретичні підвалини поділу праці закладені А.Смітом. Розглядаючи причини, що ведуть до поділу праці, він зазначав, що вони полягають у схильності людської природи до торгівлі, до обміну одного предмета на інший¹. У цьому зв'язку можна стверджувати, що міжнародний поділ праці, його первинні форми виникли в період зародження зовнішньоторговельних зв'язків між країнами за декілька тисячоліть до н.е.

Сучасні трактування міжнародного поділу праці визначають його як вищий ступінь розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, який спирається на сталу спеціалізацію виробництва в умовах розгортання глобалізаційних процесів. Провідною тенденцією в сучасній системі глобального поділу праці (ГПП) стає внутрішньогалузева спеціалізація. Іншою характерною рисою є зростаюча економічна взаємозалежність країн, яка проявляється у взаємодоповненні національних господарських комплексів, у посиленні їхньої структурної релевантності. Ще одна особливість нового міжнародного поділу праці полягає в перенесенні центру ваги на рівень первинної ланки – підприємств і фірм, що прямо пов'язується зі зростанням потоків капіталу між ними, особливо внаслідок злиттів і поглинань.

Формуванню сучасної структури міжнародного поділу праці значною мірою сприяло прийняття VI спеціальною сесією Генеральної Асамблеї ООН (ГА ООН) у 1974 р. важливих політичних і нормативно-правових документів – «Декларацію про встановлення нового міжнародного економічного порядку» та «Хартію економічних прав та обов'язків держав»². Дані рішення поклали початок процесу демократизації міжнародних економічних відносин, диверсифікації міжнародного поділу праці, включення до його системи ширшого кола рівноправних суб'єктів світогосподарських зв'язків.

Таким чином глобальний поділ праці зумовлений, з одного боку, появою в його змісті і структурі нових сутнісних системних рис (транснаціоналізація власності і виробництва), а, з іншого – розширенням формату, диверсифікацією суб'єктів МПП внаслідок розпаду колоніальної системи та прилучення до нього колишніх соціалістичних країн у рамках співпраці Схід-Захід³.

В умовах тотальної інформатизації виробництва з використанням електронних носіїв, розвитку цифрової економіки, стратегічних мережевих систем глобальний поділ праці на-

¹ Див.; Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Пер. з англ. –К., 2001. с. 16.

² UN. General Assembly. Official Records: Sixth Special Session. Supp..№ 1 (A/9559). U.N.,New York, 1974, p.3,9.

³ Автори Енциклопедії глобалізації вважають, що глобальний поділ праці сформувався в останній декаді ХХ ст. внаслідок встановлення постійних економічних трансакцій між Сходом і Заходом, що означало завершення системної цілісності світової капіталістичної економіки зразка «довгого ХУІ ст.» (1450-1640pp.) (Encyclopedia of Globalization. Volume One, A to E.- New York&London, 2007, p.331).

* д.е.н.,професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

повнюється новим змістом. Його архітектуру формують чотири головні групи суб'єктів міжнародних економічних відносин: виробники високої вартості, що використовують переважно інтелектуальну працю; виробники великих обсягів продукції, яка виготовляється низькооплачуваною працею; виробники сировини, прив'язані до природних ресурсів; маргінальні (зайві) виробники, праця яких знецінена. Таким чином, існує помітна диференціація країн і інших суб'єктів світогосподарських процесів в залежності від їхнього конкретного стану в системі міжнародного поділу праці, що зрештою впливає на характер та інтенсивність участі даних акторів у світовому господарстві. Зокрема, слід ураховувати такі процеси, як зростаюча взаємозалежність, започаткована ще в 70-і роки ХХ ст., асиметричність глобальної економічної системи, регіоналізація та внутрішньорегіональна диверсифікація, вибіркова включеність окремих галузей, країн і регіонів в систему ГПП, сегментація світового ринку і як наслідок усього попереднього – надзвичайно мінлива геометрія світового господарства⁴. Використовуючи глобальну інфраструктуру інформаційної економіки, зазначені актори створюють міжнародні мережі і потоки.

Таким чином, сучасний міжнародний поділ праці ще більшою мірою, ніж попередній, формується не між країнами, а між економічними агентами, що використовують вищезазначені типи праці в глобальній структурі мереж і потоків, які у своїй сукупності зачіпають тією чи іншою мірою усі без винятку держави світу. Через те, що окремі стадії процесу виробництва розсосереджуються фірмами по різних географічних зонах світової економіки з метою отримання вигоди від різниці у виробничих затратах, вони організують свою діяльність у масштабах глобального вартісного ланцюга. При цьому індустріально розвинуті країни концентрують свої зусилля і ресурси на виробництві капіталомісткої, високотехнологічної продукції⁵; нові індустріальні країни випускають товари, що вимагають затрат кваліфікованої праці і сучасних технологій 4-5-го технологічних циклів; найменш розвинуті країни роблять акцент на виготовленні трудомістких виробів та сировини. Такий вартісний ланцюг зумовлює можливість вилучення найбільших обсягів доданої вартості розвинутими державами і створення там надлишкових капіталів та їх експорту в інші країни і регіони світу.

Поглиблення та диверсифікація глобального поділу праці зумовлюють формування системи глобальних мереж та ланцюгів: вартісних, інноваційних, корпоративних, регуляторних та ін. Глобальний вартісний ланцюг як важлива субстанція сучасного міжнародного поділу праці значною мірою формується внаслідок використання глобальних джерел економічного розвитку, зокрема, на основі впровадження аутсорсингу та офшорингу. Суттєвих масштабів набули дані явища в Європі після розпаду СРСР та у процесі

⁴ Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество и культура. Пер. с англ.- Москва, 2000, с.152-153.

⁵ В залежності від інтенсивності здійснення наукових досліджень та їхнього використання у виробництві, галузі економіки ділять на чотири групи: високої технології, середньої високої технології, середньої низької технології та низької технології. До першої групи, у якій витрати на дослідження і розробки становлять більше 5% від випуску продукції, відносяться літако- і ракетобудування, офісне і комп'ютерне обладнання, радіо,- телевізійне та комунікаційне обладнання, медикаменти, точні та оптичні інструменти. У другій групі дослідження і розробки сягають 1,5-5% валового випуску. Вона охоплює електричні машини і апарати, автомобілі, трейлери, хімічні вироби, залізничне та транспортне обладнання, певні типи верстатів. Дослідження і розробки у третій групі галузей дорівнюють 0,7-1,5% обсягу продукції, коло якої окреслюється металургією, нафтопереробкою, ядерним паливом, гумовими і пластиковими виробами, будівництвом і ремонтом суден. Четверта група галузей характеризується найнижчим показником досліджень і розробок (0,7%). Тут зосереджуються окремі галузі обробної промисловості, паперово-целюзна і деревообробна промисловості, друкарська справа, продовольство, напої і тютюн, виробництво текстилю, шкіри і взуття. (World Investment Report 2005. – New York&Geneva, 2005, p.108.)

розширення Європейського Союзу. Західноєвропейські фірми переносять свої численні виробництва на територію країн Центрально-Східної Європи, Балтії та СНД. Тут вони примножують свої порівняльні переваги за рахунок залучення дешевшої робочої сили та місцевих природних ресурсів. Багатопрофільні глобальні джерела мають на меті також скорочення виробничих витрат шляхом орієнтації фірм на зовнішні ресурси в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, інжинірингу та маркетингу. Офшоринг, тобто зовнішній аутсорсинг, зростає у переважній більшості країн ОЕСР. Найвищі показники демонструють малі країни – Ірландія, Бельгія, Угорщина (імпортні постачання проміжних продуктів становлять до 45% випуску(; у США та Японії даний показник становить 8-10%)⁶.

Глобалізація вартісного ланцюга веде до ускладнення світових торговельних потоків внаслідок поглиблення інтеграції виробничих систем країн і зростання внутрішньофірмової та внутрішньогалузевої торгівлі.

⁶ Staying competitive in the Global Economy: Moving up the value chain- Paris, 2007, p.35-36.